

שמדובר בשמן אפרסמון, עדיין צ"ע לשם מה יש צורך בכלל במשיחה נוספת לאחר המינוי השמימי. אלא ע"כ יש צורך לחזק את המינוי השמימי, כי כל עוד לא הייתה הסכמה אנושית כללית עדיין לא חל המינוי השמימי סופית (ור' שם שה'אבני נזר' השווה ירושה למינוי שמימי, כי התורה היא שקבעה שבן המלך יורש, ובכ"ז יש צורך בהסכמה אנושית כל שהיא [או רוב מניין או רוב בניין], ובנקודה זו מודה ה'שם משמואל' לאביו יעו"ש. ר"ל שיש צורך במינוי משולב, של השמים יחד עם הסכמה אנושית כל שהיא). הרב עידו רכניץ מביא ראיה שמינוי שמימי מועיל לדעת הרמב"ם ממש"כ בהלכות סנהדרין פי"ח ה"ו, שדוד דן את שמעי בן גרא כמורד במלכות. באותה שעה העם הכיר בסמכותו של אבשלום בנו ובכך הפקיע את סמכותו של דוד, ובכל זאת סבר דוד שמישחתו למלך לא פקעה. עמד על כך ה'בני יששכר' בדרשותיו לחודש כסלו-טבת. לדעתו מרידתו של שמעי בן גרא לא הייתה בדוד עצמו, אלא בבית דוד כולו. בהיותו נאמן לבית שאול הוא לא הכיר בשושלת בית דוד, לכן נידון כמורד במלכות. גם את הראיה מהריגת הגר העמלקי, שהתפאר בכך שהרג את שאול, ניתן לדחות. הוא התחייב מיתה לא בגלל סמכותו של דוד, אלא בגלל ששלח את ידו בשאול משיח ה'. ועוד, עם מותו של שאול עדיין לא פקעו דיני המלוכה, ובתי הדין המלכותיים יכלו להמשיך ולדון, בפרט במי שפגע בכבוד המלך. וייתכן גם לומר שעם מות שאול נוצר ואקום, ודוד היה מוכר כבר בקרב העם וגם נמשח ע"י שמואל, לכן ראה עצמו לפחות כממלא מקום עד שיתמנה מלך במינוי מסודר, דהיינו בהסכמה לאומית רחבה, כפי שאכן אירע בסוף. הצורך בנביא למינוי מלך אינו לשם עצם הסמכות, העם הוא הקובע אותה, אלא כדי למנוע מינוי שאינו רצוי בעיני ה' (מעין הטלת 'וטו'). זו גם כוונת התוספות, סנהדרין כ ע"ב, שאחאב לא מונה מאת המקום, ר"ל מינויו נעשה בניגוד לרצון ה', בפרט בגלל אשתו איזבל (אם כי אליהו נהג בו כבוד מלכים ושינס מותניו ורץ לפניו עד בואכה יזרעאלה וצ"ע).

חוץ מה'גבורת ארי', שדבריו מוקשים, לא מצינו מי שסובר שדי במינוי שמימי. לכל הדעות יש צורך במינוי אנושי, ויש לו תוקף גם ללא מינוי שמימי, או לפחות יש צורך במינוי משולב. מלכות ישראל בנויה אפוא על בסיס דמוקרטי-אנושי (ור' בספרנו 'הלכה בימינו' שער ד' 'הלכה ודמוקרטיה'; ובמאמרנו ב'המעין' [תמוז תשעו]).

היש לרב קוק שיטה עצמאית באיסור השמל בשבת? / הרב איתאל אמיתי

ב'אמונת עתיך' 111 (ניסן תשע"ו), עמ' 131–135, פרסם הרב ישראל רוזן שליט"א מאמר תגובה ובו הציג את שיטתו בנושא ההגדרה ההלכתית לאיסור השימוש בחשמל בשבת מתוך התפלמסות/התנגדות למה שהוצג על ידו כ'דעת הרב אליעזר מלמד'.¹ תמצית הדברים היא שהר"י רוזן אינו מוכן לקבל או אף לשמוע שמרן הרב זצ"ל סבר בצורה

1. 'היש לרב קוק שיטה עצמאית באיסור חשמל בשבת?'

שאינה משתמעת לשני פנים שכל שימוש בחשמל בשבת כרוך באיסור דאורייתא גמור של 'הולדת אש' [ד]הוי מבעיר' (לשונו של הרב זצ"ל בראש סי' עא בשו"ת אורח משפט). ולפי עמדתו זו הוא בוחר להתעלם משיטה חשובה זו, וכלשונו בסיכום הדברים במאמר הנ"ל 'שתקע הדבר ולא ייאמר, וגם אם ייאמר הרי זו דעה יחידאה ולא חיישינן לה'. ובכן, מה נעשה והרב זצ"ל העלה על הכתב בחייו את דעתו באשר להגדרה ההלכתית של איסור החשמל בשבת בצורה ברורה ומוחלטת, בשתי תשובות, הראשונה משנת תרפ"ד (אורח משפט, סי' ע) והשנייה משנת תרצ"ד (שם סי' ע"א),² ובשתייהן חוזרת הקביעה הברורה שיש להתייחס ל'אלקטרי' כאל הולדת אש, שאסרה תורה להבעירו. ירצו הדברים לפני הר"י רוזן, או כל ת"ח אחר, או לא יירצו, יובנו לאשורם או יוקשו - **זוהי שיטת מרן הרב זצ"ל**. הנפקא מינה לדינא היסודית, ולהלן נשתדל להאיר את הדברים גם מבחינה נקודתית - ברורה, והיא שיש להתייחס לכל הפעלת מכשיר חשמלי כאל כל חומר איסור דאורייתא בשבת. הניסיונות לדחות הבנה פשוטה זו - יותר משהן עוזרות לברר את שיטתו של הרב זצ"ל, הריהן מלמדות על המביאן שאיננו מוכן, להבנתו, לקבל בשום אופן את האפשרות שיש בשימוש בחשמל בשבת משום איסור דאורייתא (מלבד דעתו הידועה של ה'חזון איש' שבסגירת מעגל חשמלי יש משום איסור בונה, וכן דעת מי שסובר שבהפעלת מכשיר חשמלי יש משום איסור 'מכה בפטיש' - אליהן מתייחס הר"י רוזן). הר"י רוזן נתלה בלשונו של הרב 'הניצוץ האלקטרי', שנזכרת פעם אחת בתשובתו השנייה, בשביל לטעון שכל כוונתו של הרב היא להבערת המתכת של חוטי החשמל כפי האמצעים של הולכת החשמל שהיו באותה התקופה. בכך הוא פוטר את עצמו מלהתייחס לעיקרון שעליו חוזר הרב בשתי התשובות הנזכרות והוא שהזרם של החשמל (ה'אלקטרי' בלשונו) הוא האש הנולדת, וזהו איסור ההבערה הכרוך בשימוש בחשמל בשבת.³

שיטתו של הרב הינה חידוש בעיני אותם שהורגלו לדון באיסור החשמל בשבת לאור דברי הפוסקים בדורות האחרונים שדבריהם נפוצו והתפרסמו, וגם נידונו בספרים ובמאמרים רבים, ולכן בהתבוננות ראשונה ישנה נטייה לדחותם ולבטלם כלאחר יד. אולם אחר התבוננות שנייה כמעט ואפשר לומר שלפי דרכו של הרב הועמדה דת השבת על תלה בכל הקשור לכל סוגי האמצעים האלקטרוניים שיכול להיעשות בהם שימוש באופן כזה שהשבת תיהפך למרמס, אם נתחשב אך ורק בדברי שאר הפוסקים שנתקשו, כל אחד ואחד בדרכו, במציאת מקור האיסור להפעלת מכשירים חשמליים בשבת. עד כאן באשר לגישה היסודית לאיסור החשמל בשבת, שמן הראוי ששיטת מרן הרב זצ"ל תיאמר בה. באשר לפסיקה הנקודתית, כדרכה של תורה, בכל מקרה ומקרה יש לבחון

2. ונאמנה עלינו עדותו שבע"פ של רבנו הרצי"ה זצ"ל על אודות דעת אביו כפי שמופיעה ב'שיחות הרב צבי יהודה' שמות פר' ויקהל סדרה ב' סעיף ח, וכן בחוברת 'גדול שימושה' טבת התשנ"ד) עמ' קיז, שאינה משאירה מקום להסתפק בדבר.
3. על ראיותיו הקלושות האחרות של הר"י רוזן - ההסתיעות מדברי מרן רה"ש ישראל זצ"ל, וכן התעלמות עורכי הערך 'חשמל' באנציקלופדיה התלמודית - כמעט ואין מה להכביר מילים, וכי מכל אלו אפשר לדעת מהי דעתו של הרב יותר ממה שהוא עצמו כתב בתשובותיו!?

את הדברים לפי מקומם ושעתם. דוגמה מעשית ומצויה לנפקא מינה שיש לשיטת הרב באשר לפסיקה הנקודתית, הנה לפנינו. בספר 'שמירת שבת כהלכתה'⁴ כתב שמותרת אמירה לנכרי לצורך הפעלת מאוורר או מזגן בימות הקיץ החמים. מקור הוראה זו הוא בתשובת ה'מנחת יצחק'⁵ ויסודה הוא שאמירה לנכרי באיסור דרבנן (הפעלת המזגן לדידו) הינה 'שבות דשבות' במקום צורך ש'המחבר' ב'שלחן ערוך'⁶ הקל בזה. אולם כל זאת יכול להיאמר מתוך הנחה שהפעלת המאוורר הינה רק איסור דרבנן. אולם לשיטת הרב זצ"ל זוהי 'אמירה לנכרי' באיסור דאורייתא, וקשה להקל בצורה גורפת. והנה יש שעקב כך יקלו ראשם בשיטה זו ומתוך כך יפטירו כלאחר יד ששיטה זו היא שיטה יחידאה, דחוויה וכו' וכו'. אמנם המחמיר בכבודה של השבת יחוש לשיטת מרן הרב זצ"ל ולא יקל ראש בהיתרים של 'אמירה לנכרי'⁷ בכל הנוגע להפעלת מכשירים חשמליים בשבת לקירור בקיץ או לחימום בחורף, אא"כ מדובר במקום צורך גדול (צורך חולה, צורך מצווה, צורך הרבים) עפ"י שיטת בעל העיטור שהביאה הרמ"א.⁸ דוגמה נוספת – ניתוק מכשיר חשמלי, שלא עפ"י שיטת מרן הרב זצ"ל, הוא איסור דרבנן קל לכל היותר, בעוד לפי שיטת הרב זהו כיבוי, שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה באיסור דאורייתא, שגם אם נפסק, דלא כרמב"ם, כשיטות הראשונים שהיו דרבנן, כתב ה'משנה ברורה'⁹ להחמיר בו יותר מאיסור דרבנן משום שבות, משום צד החיוב מדאורייתא שבו. ומצוי לרוב שאנשים שוכחים לכבות את הבולר בערב שבת ומתוך כך מתירים לעצמם בשבת לכבות ע"י נכרי, קטן, בשינוי, רק מתוך הרצון לחסוך בחשמל. כיוון שגם כך לא ברורה מידת איסורו של מעשה זה בבחינה מערכתית של שיטות הפוסקים שהביעו דעתם באשר לאיסור השימוש בחשמל, יש מקום לפי מידת הצורך (שימוש בצבא ולצרכים רפואיים), להתחשב בדעות הפוסקים שהקלו באיסור זה והחשיבוהו לאיסור דרבנן. אולם כאמור, מבלי להקל ראש, ועל אחת כמה וכמה שלא להתעלם בצורה גורפת משיטתו של הרב זצ"ל.

תגובה לתגובה / הרב ישראל רוזן

הריני מתייחס בזאת לתגובת הרב איתיאל אמיתי (להלן: א"א) למאמרי ב'אמונת עתיך' היש לרב קוק שיטה עצמאית באיסור חשמל בשבת?', ובו ערערתי בתוקף על דברי הרב אליעזר מלמד שכתב ב'פניני תורה' כי לדעת הרב קוק יש איסור תורה של מלאכת מבעיר בכל מכשיר חשמלי, גם ללא חוט להט. א"א משיג על דבריי, אך לא מצאתי

4. שמירת שבת כהלכתה, פ' יג סעי' לד (ובמהדו' השלישית סעי' לט).

5. מנחת יצחק, ח"ג סי' כג אות ד.

6. שו"ע, או"ח סי' שז סעי' ה.

7. והיושב בתוך עמו יודע שהיתר זה של אמירה לנכרי במקום צורך, נעשה כמעט כ'היתירא דרב הונא' גם שלא במקום צורך, וגם באיסורי דאורייתא.

8. רמ"א, סי' רעו סעי' ב.

9. משנ"ב, סוף סי' רעט.

בדבריו שום נימוק או טיעון פרט לחזרה על דברי הרב מלמד. טענותיו היו שלא מצינו שום פוסק שמייחס מלאכת הבערה ו'אש' למשהו שאיננו בוער כדרך אש, דהיינו חום וזוהר. כמו כן אין לכך לא טעם סברתי ולא ריח הגדרתי ולא דימוי מילתא למילתא ולא הסתמכות על מקורות כלשהם כדרכה של הלכה. הרב קוק, שהזכיר שייכות להבערה, עסק במיקרופון (מגאפון), ובימיו כל מערכת כזו כללה 'שפופרות הגברה' שהן חוטי להט זוהרים ובעירתם ניכרת לעין כול לפי עצמת הדיבור. הרב קוק אף משתמש בביטוי 'ניצוץ', דהיינו בעירה בלשון בני האדם. לא ברור לי כלל מה מוסיף א"א בסוגיה זו של הגדרות ה'אש' מעבר למה שכתב הרב מלמד והשגתי עליו. לא מצאתי בדבריו גם שום הסבר כיצד תלמידי הרב קוק, ובראשם הרב ישראל, לא הבחינו בחומרה רבתי זו אף על פי שעסקו רבות בנושא החשמל בשבת. א"א דן בנפקות מעשית לחומרא לשיטת הרב מלמד שכל פעולה אלקטרונית היא 'אש' דאורייתא, ואז 'אמירה לנכרי' תהיה אסורה בשבת גם במקום צורך, שמתירים בו רק במלאכה מדרבנן. ואכן, הזרם המרכזי של הפוסקים לא מייחסים לפעולה חשמלית ללא חוט להט מלאכת מבעיר ומקלים בכך ע"י נכרי בשעת הדחק, וכבר כתבנו שאין ראוי לאפוש פלוגתא ולהציב את הרב קוק כדעה יחידה.

ולבסוף לא ברירא לי מה שהסמיך הרב א"א ודן בקשר לכיבוי על ידי 'נכרי', קטן, בשינוי נושא שתהיה בו נפקא מינה בין השיטות (אם הבנתי נכון), הרי בבולר יש גוף חימום לוחט ודינו כאש! אמנם כיבוי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופא שאינו עושה פחם, אך אין זה קשור לנושא דיונו בהגדרת החשמל במכשירים שאין בהם חוט להט.

עוד על חיישנים אלקטרוניים בשבת / הרב ישראל רוזן

בפעילות חשמלית בשבת המבט הוא לתוצאה ולא לתהליך עצמו – תגובה והבהרה
ב'אמונת עתיך' 113 (תשע"ז), עמ' 141, שב הרב אלי רייף לסוגיית החיישנים האלקטרוניים בשבת והתנגד לעמדתו בפרטים מסוימים. לא אשוב לסוגיית החיישנים בכללותה ודבריי חרותים עלי ספרי 'בחצוצרות-בית-ה' ו'תחומין' כרך לז, והובהרו בגיליונות קודמים של 'אמונת עתיך'. אדרש כאן רק לתמיהת הפתיחה של הרב רייף על עמדתו העקרונית. וכך כותב הרב רייף:

המבט ההלכתי בהלכות שבת מתמקד בתוצאה ולא בתהליך... והרי יש בהלכות שבת הגדרות רבות המתמקדות בתהליך, כגון: עשייה שלא כדרכה, שניים שעשאוה, גרמא ועוד... הרי רבים מהפיתוחים הטכנולוגיים של מכון צומת בנויים על עקרון הגרמא... וכיצד זה לפתע לשיטתו שלו לא ניתן להתיר את פתיחת הדלתות במנגנוני הגרמא?

ברור לי אפוא כי לא הובנת, ואפרוש יריעתי ואפרש שיחת. אם התרחשה 'תוצאה' הנחשבת מלאכה והופעל ציוד חשמלי כלשהו (בענייני חשמל ללא אש מדובר על סרך מלאכות 'בונה', 'מכה בפטיש' או 'מוליד', שכולן דומות בהיותן 'יצירה'. לדעות רבות הן רק דרבנן), בוודאי ה'תהליך' יכול להיות סיבה להקל אם